

Smaastykker.

XII.

Om Sven Rosén i Amerika.

Af P. S. Vig.

I det sidst udkomne Hefte af Kirkehistoriske Samlinger (Side 257) siges om den i Overskriften nævnte Svensker: »Rosén blev da altsaa Præst i Vestindien, hvor han opgives at have ægtet »et rigt, adeligt svensk Fruentimmer«, der fødte ham en Søn. Han døde imidlertid snart efter (omtr. 1750)«. —

I Sammenhængen, hvori disse Ord forekommer, giver de en det Indtryk, at Rosén blev luthersk Præst i Vestindien, idet han fulgte den Anvisning, som den svenske Rigsdag gav ham i 1747, »at søge en Virksomhed blandt de svenske Menigheder i Vestindien«. — Hertil er imidlertid flere Ting at bemærke, og da for det første dette, at Rosén ikke blev Præst i Vestindien i den nuværende Betydning af dette Navn. Derimod blev han »Evangelist« i Pennssylvanien, men — i Brødremenighedens Tjeneste. Der fandtes ingen svenske Menigheder i hvad vi nu forstaar ved »Vestindien«. Derimod fandtes flere saadanne siden 1643 i »Ny-Sverrig« ved Floden Delaware, det vil sige i de nuværende Unionsstater Pennssylvanien, Delaware og New Jersey, og det holdt haardt at holde disse Menigheder forsynede med Præster fra Sverrig, saa der var god Mening i, at den svenske Rigsdag henviste den formentlig omvendte Rosén til at søge Virksomhed dér. Som vi om lidt skal se, tog han paa sin Maade denne Anvisning til Følge. Endnu bør

bemærkes, at Rosén ikke blev gift i Vestindien (o: Nordamerika), men var det, da han kom hertil i 1746, altsaa samme Aar, som han fra Lindheim hjemsendte sin »ret-lærice« Troesbekjendelse til Svea Hofret.

Og nu Beviserne for, at det sagte forholder sig saaledes!

Biskop J. M. Levering siger i sin »History of Bethlehem« (Pag. 185), at Biskop Joh. Christopher Frederick Cammerhoff med sit Selskab kom til Lewes den 28. Decbr. 1746 paa Skibet »John Galley«. Da Isen hindrede dem i at sejle opad Delawarefloden, gik de i Land i Lewes, rejste tillands til Philadelphia og naaede til Bethlehem den 12. Januar 1747. I en Note tilføjer Biskop Levering: »Det hele Selskab bestod af 13 Personer, nemlig, foruden Biskop Cammerhoff¹⁾ og Hustru, Sven Roseen, en Svensker, som havde studeret i Upsala og Jena og da sluttet sig til Brødrene, og hans Hustru, Anna Margarete samt Vitus og Maria Handrup«²⁾.

Rosén var altsaa i Amerika, inden den svenske Rigsdag gav ham sin Anvisning, som maaské aldrig har naaet ham. — Angaaende hans Virksomhed i Amerika kan jeg oplyse følgende.

En af de Mænd, som betjente de svenske Lutheraner i Amerika, Provst Israel Acrelius, — han var Provst i Wilmington, Delaware, fra 1749 til 1756 og tillige Provst for de øvrige svenske Menigheder, — skrev efter sin Hjemkomst til Sverrig det saare interessante Skrift »Nya Sverriges Historia«, Stockholm 1759 — eller, som dets engelske Titel lyder: »Description of the former and present Condition of the Swedish Churches, in what was called New Sweden«. I dette Skrift, der er oversat paa Engelsk af Wm M. Reynolds, D. D., og udgivet af Pennsylvanias og Delawares historiske Selskaber i Forening (Philadelphia 1874) hedder det angaaende den Sag, vi her har med at gøre, (S. 332—33): »Den forladte Stilling, hvori disse Menig-

¹⁾ Se foran, S. 253.

²⁾ Se K. S. 5. R. I, 499 ff.

heder nu befandt sig, aabnede Døren for den lumske Frister. Folket syntes ikke at bryde sig om at faa en anden Præst. De besøgte undertiden af Pastor Tranberg fra Christina, undertiden af Pastor Näsman fra Wicacoa¹⁾, som skiftedes til at komme der, maaske hver tredie eller fjerde Maaned, for at prædike og døbe Børnene; men det bevarede ikke Menigheden. — Ved den Tid kom Grev Zinzendorf til Landet²⁾ og udsendte sine Apostle saa rask, som han kunde. Her var svenske Menigheder, og han kunde derfor forsyne dem med svenske Præster. Disse vare Mænd som Paul Bryzelius³⁾, født i Häradshammer i Bispedømmet Linköping, der i en Del Aar havde været i Forening med hint Samfund i Tyskland, og som nu kom hertil for at bruges blandt Svenskerne Abraham Reinke, født i Stockholm, men uddannet i Tyskland, Sven Rosén fra Gøtheborg, der blev landsforvist i 1740 for sine pietistiske Griller og droges saa til Zinzendorfs Parti, hvortil ogsaa Peter Nyberg sluttede sig, om hvem vi straks skal sige noget mere. Det var mærkeligt, at de Svenskere, der var ordineret af Herrnhutter-Menigheden, altid udgav sig for svenske Præster, naar de kom blandt svenske Folk. De udgav sig for Lutheraner, der ikke havde nogen anden Lære end den i Svertig antagne. Og skjøndt de sluttede sig til Brødreresamfundet, som, sagde de, kun var forskjelligt fra den svenske Kirke med Hensyn til de kirkelige Former, saa behøvede dette ikke at volde nogen Vanskelighed, hvis de antoges (o: til Præster) af en svensk Menighed, for dér vilde de følge de antagne Kirkeskikke! — Saa vidt Provst Acrelius, der altsaa kjender Sven Rosén som Præst i Amerika, men i Forbindelse med Brødremenigheden.

Vi skal nu høre et Vidnesbyrd fra selve denne Menighed, som stadfæster dette.

¹⁾ Nu en Del af Byen Philadelphia.

²⁾ Z. var i Amerika i 1741—43.

³⁾ Paul D. Bryzelius kom med Z. til Amerika, blev 1764 luthersk og 1767 episkopal Præst, døde i 1773.

I et Tillæg til den engelske Oversættelse af Provst Acrelius' Bog — af Præst i Brødremenigheden i Bethlehem, William C. Reichel, angaaende Brødremenighedens Virksomhed blandt Svenskerne i New Jersey og Delaware — hedder det: »Men imidlertid var de svenske Menigheder bleven forsynet med Præster hjemmefra, som satte sig imod den Bevægelse, Brødrene havde vakt og i 1745 blev Bryzelius tilbagekaldt. Men ikke desto mindre vedblev Brødrene at afhjælpe de Familiars aandelige Trang, som havde sluttet sig til dem, besøgte dem i deres Huse og prædikede tillige i Kirker og Skolehuse, hvor de kunde finde saadanne. Det var derfor sjældent, at ikke en eller flere af deres (3: Brødremenighedens) Evangelister fra Bethlehem eller Philadelphia var paa Rejse i de gamle svenske Settlementer i Delaware i Tidsrummet mellem 1745 og 1755. Blandt disse var Brødrene Owen Rice, Mathew Reüz, Abraham Reinke, Sven Roseen, Hektor Gambold og Thomas Yarrel«¹⁾.

I den korte Fremstilling af den amerikanske Brøderkirkes Historie, som Prof. J. Taylor-Hamilton har givet i »American Church History Series« 8de Bind hedder det (S. 453): »Reinke, Roseen, Rice, Powell og Nyberg gennemrejste hele det sydlige New Jersey«. —

Det ser saaledes ud til, at Rosén blev i Brøder-Kirken til sin Død, hvilket vel ogsaa, efter hans aandelige habitus at dømme, var rimeligst at antage. Angaaende hans Dødsaar har jeg ingen Oplysning fundet. Men jeg antager, at hans Selvbiografi vilde kunde faas ved Henvendelse til Brødremenighedens Arkiver her i Landet.

Angaaende Biskop Swedbergs Salmebog, som sammenstilles med Rosén, idet de begge fandtes gode nok at sende til Amerika, kan oplyses, at det dog var med visse Betingelser, man gik ind paa at sende den til Amerika, saaledes skulde f. Eks. Ordet »antagit« i Taksigelsen for Kristi Kjøds-paatagelse slettes ud²⁾.

¹⁾ Anf. Skrift, Side 440.

²⁾ Se Acrelius: anf. Skrift, engelsk Oversættelse, S. 367, Noten.

Under sit Ophold som Præst i Amerika gjorde Israel Acrelius i Juni Maaned 1754 et Besøg i Bethlehem i Følge med den danskfødte Pastor Peter Brunnholtz, tysk Præst i Philadelphia, den svenske Pastor Erik Unander og en Hr. Sleydom fra Philadelphia, for med egne Øjne at se Brødrenes Anstalter i dette deres amerikanske Arnested. Af dette sit Besøg har han givet en meget livlig Skildring i sin førnævnte Bog¹). Særlig lagde han Mærke til de ugifte Brødrers Hus, der lignede et Slot, og over hvis nordre Dør fandtes følgende karakteristiske Indskrift, forfattet af den sværmeriske Biskop Cammerhoff:

»Vater und Mutter und lieber Mann,
Habt Ehre vorm Junglings Plan«²).

Over Husets søndre Dør fandtes en Solskive med Indskriften »Gloria Pleuræ«. —

En af de Mænd, som gjorde sit til, at Provst Acrelius fik set sig godt om baade ude og inde, mens han var i Bethlehem, var Danskeren Mathæus (Mathew) Reüz eller Reütze, der er nævnt ovenfor som en af Brødrekirkens Evangelister blandt Svenskerne i Delaware sammen med Rosén, og som tidligere har været kortelig omtalt i Kirkehistoriske Samlinger³). — Mr. Ritz, som Acrelius kalder ham, var en venlig Mand, der spillede paa Orgel for de fremmede i Kirken, fulgte med dem omkring, saa de fik de forskellige Anstalter at se, deriblandt Børnehuset, hvor de saa den svenske Pastor Nybergs to smaa Døtre, af hvilke den ældste, der var 6 Aar gammel, havde Øjne som en Kat, hvilket, siger Acrelius, var hendes Moders Skyld. De smaa Piger kyssede de fremmedes Hænder og erklærede sig villige til at følge med dem til Sverrig til deres Faders Slægt. Der var ialt 144 Børn, Dreng og Piger, i Huset. Foruden Reüz, som Acrelius siger arbejdede som Tømrer, naar han ikke var ude at prædike, var det især Liflænderen

¹) Engelsk Oversættelse, Side 402—34.

²) 3: Den h. Treenighed forherliges ved Zinzendorf. H. F. R.

³) 5. Række, 2. Bind, Side 566.

Benzien, som de fremmede talte med under deres Ophold i Bethlehem. Benzien var dengang Brødrenes Sekretær og førte Dagbogen. Han fortalte dem, hvorledes han engang havde været en streng Lutheraner, »men denne Lære kunde aldrig tilfredsstille min Sjæl og kan det ikke i al Evighed. Jeg finder en skjult Herlighed i mit Samfund, som jeg ikke fuldelig kan beskrive og som vil holde mig fast, saa længe jeg lever«. Acrelius spurgte ham da, om han ikke var en af hine Martyrer i egen Indbildning, som af blinde Ledere var ført ind i Trældom under Loven, og som siden, de fleste af dem, slog over i den modsatte Yderlighed og sluttede sig til Brødrenes Samfund. »De véd, min Herre, at af den Slags Folk havde Lifland, saavel som andre Lande, nok dengang Dersom jeg ikke tager meget Fejl, er De en af dem«. —

Benzien svarede: »Det er sandt nok, at jeg engang var under saadanne blinde Føreres Ledelse. Jeg havde ingen Hvile eller Fred i mit Hjerte. De, som holdt Selskab med mig, gik med mig ud paa Marken; vi laa paa vore Knæ, til jeg havde slidt Huden af mine og knapt kunde slæbe mig selv hjem igen. Trods dette var min Sjæl mager og tom som før. Mange af dem, som dengang var i Selskab med mig, lever nu saa sorgløse i Verden, som tænkes kan. Vore Ledere var de blinde Hallensere, der ikke selv vidste bedre og som snart vilde have gjort Ende paa os baade til Sjæl og Legeme, hvis ikke Frelseren var kommen os til Hjælp«. —

Her faldt Pastor Brunnholtz ind og sagde: »Jeg er en Holstener af Fødsel, og jeg har ogsaa studeret ved Universitetet i Halle; men, saa vidt jeg véd, er saadanne Vildfarelser aldrig kommen derfra. Den rene evangeliske Lære blev foredraget der og prædiket baade i min Tid og senere. Det er sandt, at det theologiske Fakultet i Halle har kæmpet haardt mod Grev Zinzendorf og hans Tilhængere, men det er ikke Bevis paa, at de fare vild i Frelsens Lærdomme«. —

Den her nævnte Benzien er Christian Thomas B. Det var med hans Enke, Anna Maria født Neisser, at Danskeren Thrane siden blev gift¹⁾. Hvad Benzien udtalte angaaende sin religiøse Erfaring under Pietismens Ægide, antager jeg, at Rosén vilde underskrive Ord til andet, og af den Grund har jeg tilladt mig at anføre det.

Luck, Wisconsin, U. S. A. 22. April 1908.

¹⁾ Khist. Saml. 5. R. II, S. 574.